

Gyurgyák János

MAGYAR FAJVÉDŐK
Eszmetörténeti tanulmány
Osiris, Budapest, 2012. 272 o.

Gyurgyák János egy trilógia utolsó kötetét adta az olvasók kezébe. Új könyve minden bizonnyal hasonlóan eltérő, sőt, esetenként egymással is felelő reakciókat vált ki, mint előző két nagyszabású munkája (*A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet*. Osiris, Budapest, 2001, *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Osiris, Budapest, 2007). Könyvei azonban nem okai, hanem tárgyai e vitáknak. Az okok mélyebben, a magyar társadalom, s benne a magyar szellemi élet hosszú időre visszanyúló megosztottságában keresendők. Abban a megosztottságban, melynek kialakulásában, fennmaradásában, sőt kiéleződésében — számos, még korábbra datálható tényező mellett — kiváltképp nagy szerepe volt a 20. század sokak által és sokat emlegetett rendszerváltásainak, illetve rendszerváltási kísérleteinek. Ezek során a társadalom különböző csoportjai aláztak meg, korlátoztak jogaikban, üldöztek el az országból, fosztottak meg vagyonuktól, sőt életüktől — politikai, társadalmi, felekezeti, etnikai/"faji" stb. okokra hivatkozva — másokat, hogy aztán a következő fordulat nyomán ők szenvedjenek el hasonló sérelmeket az általuk sértettektől. Az ilyen akciók különösen mély lelki sebeket ejtettek azokban, akik személyes tevékenységükkel nem szolgáltak rá semmiféle retorzióra, „bűnük” csak az volt, hogy olyan csoportok tagjai voltak, melyek egyes elemei valóban követtek el bűnöket másokkal szemben. Vagy még erről sem volt szó, csupán bűnbakká tették őket, ezzel krelálva ürügyet a retorzió alkalmazására – hatalmi, politikai érdekek érvényesítése érdekében. Az egymást erősítve megújuló/újjaéledő konfliktusok indulatokat váltottak ki, az okokról kialakított — úgyszintén konfrontálódó — értelmezések, értékelések sztereotípiákká lettek, mi több: dogmákká merevedtek. Mindez azt is megakadályozta, hogy a vitatott kérdésekről, azok okairól higadt, elemző, a dolgok lényegét megragadó diskurzus alakuljon ki. Olyan párbeszéd, melyben egymás véleményét meghallgatva és átgondolva, ezek hatására a saját álláspontot is kritikusan újragondolva (nem feltétlenül megváltoztatva azt) vesznek részt az eltérő véleményt képviselő felek. Olyan párbeszéd, melyben magalapozott és adatolt érvek ütköznek egymással, nem indulatos, sommás, mi több, dehonesztáló (szándékú) és megbélyegző minősítések. Azaz: álviták helyett valódi viták. Ennek következménye, hogy mind a mai napig kibeszéletlen, megemésztetlen problémák sora terheli a magyar közgondolkodást. Mert a helyett, hogy tartalmas eszmecserékkel közelítenék az eltérő álláspontokat — kölcsönösen elismerve a másik jogát saját (más) vélemény formálására —, egyes politikai, társadalmi (és értelmiségi) csoportokra inkább jellemző az, hogy a közeledést csak úgy tudják elfogadni, ha a velük vitatkozók az ő nézeteikkel azonosulnak – minden vita és ellenvetés nélkül.

A társadalom, az értelmiség jelentős részére jellemző jelenségek a történelem társadalmat sem kerülték el. Annak tagjai között is találhatók olyanok, akik — a fenti jelenségek egyike-másika hatására — indulatosan reagálnak a sajátjuktól eltérő történeti értékelésekre. Megbélyegeznek – vita helyett. Akkor is, ha valaki kísérletet tesz arra, hogy egy történeti/társadalmi/kulturális jelenséget vagy személyt megkísérel árnyaltabban elemezni, sokoldalúan bemutatni, s ezzel az ilyen-olyan elfogultságok miatt árnyalatlan képet a valósághoz közelíteni.

Ebben a miliőben vizsgálta meg a magyar történelem három — egymáshoz szorosan kapcsolódó — neuralgikus problémáját Gyurgyák János. A fajvédők nézeteinek áttekintésével olyan csoportot vett górcső alá, melynek tagjai maguk is voltak sérelmek okozói és sérelmeket elszenvedők. Olyan személyeket, akiket manapság egyszerűen kezelnek egyik oldalról a kritikát nélkülöző, vagy erősen visszafogott kritikával illetett (fel)magasztalással — a jogosnak hirdetett rehabilitáció jegyében; illetve ítélnék meg és el — változatlan merevséggel, az alaposabb megismerés és a (nem elfogadás értelmében vette) megértés szándéka nélkül.

Gyurgyák legújabb kötetének már az is érdeme, hogy először vizsgálja meg — ráadásul összehasonlító jelleggel — a fajvédők, illetve a fajvédő nézeteket valló és a korabeli közgondolkodásra jelentős befolyást gyakorló személyiségek ideológiai, politikai nézeteit. Ezzel hiánypótló művet alkotott.

A könyv legfontosabb tudományos értékének tartom a fajvédelem fogalmi definíciójának pontosítását, a magyarországi ideológiai-politikai mezőben történő — ezen belül a jobboldali eszmei áramlatok közötti — pontos elhelyezését. Teszi mindezt a differenciált megítélést szolgáló, több szempontú, árnyalt elemzéssel, melynek eredményeként megfelelő hangsúllyal tárgyalja és reálisan értékeli egyrészt az irányzat képviselőinek pozitív törekvéseit, másrészt a negatív, a magyar társadalomra, államra és szellemi életre, kultúrára nézve káros hatásúnak bizonyult elemeket. Ezzel összefüggésben segíti felszámolni azt a máig ható sztereotípiát, mely egyoldalúan és leszűkítően az antiszemitizmussal azonosítja, pontosabban arra korlátozza a fajvédelem fogalmát. Az általa vizsgált személyiségek nézeteit elemezve bizonyítja — a korábban, néhány más szerző által is megfogalmazott — tételt, miszerint a zsidóellenesség a fajvédelem meghatározó eleme, de csak egyik, negatív oldala. E mellett létezett egy másik, a magyarság gazdasági, kulturális fejlesztését, szociális, egészségügyi helyzetének javítását célzó programja is. Negatívvá az tette, hogy ez utóbbi nemes célt a magyar társadalom egy „idegen faj”-ként kezelt csoportjának kirekesztése, korlátozása révén kívánta megvalósítani — ezzel az általuk megfogalmazott cél elérését, a magyarság gyarapodását is veszélyeztetve. Amit, persze, maguk a fajvédők nem ismertek fel, legalábbis sohasem ismertek el. Ennek kapcsán Gyurgyák szakít a marxista történetírás — általa jogosan és megalapozottan bírált — egyoldalú álláspontjával, mely a fajvédőket azonosította más szélsőjobboldali irányzatokkal (nyilasok, nemzetiszocialisták, hungaristák), vagy kontinuitást feltételezett közöttük. Ugyanakkor nem esett a napjainkban viruló — elsősorban a politikában és a publicisztikán tetten érhető, sőt, szerzőik által szakmainak mondott történeti közleményekben is felbukkanó — kritikátlanul dicsőítő álláspontok csapdájába sem.

A fajvédők politikai nézeteinek jellemzése, s ennek során a magyarországi szélsőjobboldali náci/nyilas irányzataitól történő elkülönítése során azonban ellentmondásos helyzetet teremtett Gyurgyák. Egyrészt — a pozitív törekvéseként aposztrofált követelések, programok sorolása után — maga hangsúlyozza: „*A másik oldalon azonban ennél sokkal több negatívum áll: a polgári társadalom, s általában a polgári szabadságjogok háttérbe szorítása vagy egyenesen semmibevétele; a vezér utáni vágyakozás; a későbbiekben katasztrofális következményekkel járó antiszemitizmus (annak majdnem minden formája, tehát a szalon-, az érzelmi, a szelektív, az elkülönítő és a kitelepítést vagy a kivándoroltatást pártoló antiszemitizmus, bár a fajvédők döntő többsége ezek közül leginkább a mindenre kiterjedő numerus clausust pártolta); a környező vagy a magyarsággal nem feltétlenül szimpatizáló hatalmak, népek lenézése, differenciálatlan megítélése, az utódlamok gyűlölete; az irracionális gondolkodásra és cselekvésre való hajlam; az erőteljes és leegyszerűsítő historizálás; a mindent politikai szempontból elbíráló primitív tudomány-, irodalom- és művészetszemlélet; a magyar nyelv — Szabó Dezső, Bajcsy-Zsilinszky Endre és Lendvai üdítő kivételével — gyakori kerékbe törése, azaz a nyelvi igénytelenség.*” (216. oldal) Az értékelő összegzésben megfogalmazottakkal szemben az egyes személyeket tárgyaló alfejezetekben azonban ezek a negatívumok háttérbe szorulnak az — egyébként indokoltan hangsúlyozott — pozitívumokkal szemben. A jelenséget egyrészt Gyurgyák fent jelzett célja, a fajvédelem helyének a magyar jobboldali irányzatok közötti pontosabb kijelölése magyarázza. Másrészt az ezzel összefüggő, nyilvánvaló szándéka, hogy a fajvédő nézeteket és politikai irányzatot eddig — a fenti idézetben soroltak alapján — egyoldalúan negatívan megítélő értékelésekkel szemben felmutassa annak pozitív elemeit is. Így teremtve meg a hiányzó egyensúlyt. Ez a realitásokat közelítő „egyensúlyra törekvés” meggyőzőbb lett volna, ha a részletek kibontása során is jobban érvényesíti a szerző.

A fogalmi tisztázást kívánta megalapozni a tematikai értelemben is gazdag, magyar és külföldi szakirodalom alapján megfogalmazott elemzésével a faj, az etnikum és a nemzet viszonyáról. Gyurgyák a fogalmi dilemmák feloldása érdekében a bevezetőben és az összegzésben az „*etnikai nacionalizmus*” kifejezés használatát tartja indokoltnak a fajvédő nézetek jellemzésére. Kétségetim vannak azonban a tekintetben, hogy ha a fajvédők által védett magyarság etnikailag sem egységes — amit maguk is hangoztattak —, lehet-e használni e kifejezést a magyar fajvédők esetében? Különös tekintettel arra, hogy Gömbös például szinte csak magyarokról és zsidókról szól — a nemzetiségi kérdést jószerével meg sem említve. Ezért beszélt sokszor magyar nemzet helyett a nem létező „keresztény nemzet”-ről.

A könyv szerkezete világos és logikus. A kutatói kérdés pontos megfogalmazása az előszóban, illetve a bevezetés négy alfejezete — a fogalmi keretek tisztázása (*Faj, etnikum, nemzet*), a téma szakirodalmának vázlatos áttekintése (*Historiográfia*), a gyökerek legfontosabb szálainak bemutatása (*Előzmények*) és „A fajvédő sajtó” rendszerező áttekintése — a később kifejtett részletek értelmezésében segíti az olvasót. E funkcióját még inkább betöltötte volna a fejezet, ha egy újabb alfejezetben röviden áttekinti a szerző azokat a politikai szervezeteket, mozgalmakat, melyekhez a feldolgozásban szereplő személyek — hosszabb vagy rövidebb ideig — kapcsolódtak, illetve amelyekben jelentős szerepet játszottak. Ennek ismeretében az olvasó pontosabban értelmezhetné az egyes fajvédők közötti azonosságokat és eltéréseket, illetve az ideológia és a „mozgalom” közötti, esetenként ellentmondásos viszonyt.

A magyar fajvédelem legfőbb képviselőinek megválasztása helyes, tárgyalásuk sorrendje indokolt. Szabó Dezső, Bangha Béla, Méhelý Lajos, Gömbös Gyula, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Lendvai István, Milotay István, Héjjas Iván, Prónay Pál „és a többiek” valóban az irányzat legfontosabb árnyalatait képviselik. Utóbbiak nem gondolati tartalmakkal, hanem aktív cselekedetekkel. Hiányérzetet legfeljebb Eckhardt Tibor kihagyása kelthet, aki az 1920-as években cikkeivel, beszédeivel és a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt programja egy részének megfogalmazásával fontos szerepet játszott a fajvédő nézetek formálásában. Nem melleleg a legpregnansabban jelenítette meg az agrárérdekek védelmének szerepét a fajvédők eszmerendszerében. Na csak az 1920-as években. Azzal is, hogy a Fajvédő Párt felbomlása után a Független Kisgazdapárt tagja, majd vezére lett – magát változatlanul fajvédőnek tartva. E felvetés indokolt voltát az is bizonyítja, hogy Gyurgyák gyakran emlegeti Eckhardt nevét, illetve szerepét főként Gömbös és Zsilinszky portréjában, s a hiányt maga is elismeri az előszóban.

Tekintettel a könyv „műfájára” (*Eszmetörténeti tanulmány*) indokolt, hogy a szerző nemcsak a politikátörténetben ide sorolt politikusi csoport tagjait (Gömbös, Bajcsy-Zsilinszky, Lendvai) és a velük szorosan együttműködőket (Méhelý, Milotay), hanem a velük szemben távolságot tartó, ám a meghatározó tartalmi elemek tekintetében azonos vagy rokon nézeteket valló Szabó Dezső és Bangha Béla eszmerendszerét is e kötetben veszi górcső alá. Ez a fajvédelem fogalmának kiterjesztett használatára utal, ami esetenként ellentmondásos megfogalmazásokat is eredményezett. Mivel egyszerre jelöli a szerző által politikai nézetei alapján a magyar fajvédelem képviselői közé sorolt valamennyi személyt és — a szakirodalom eddigi szóhasználatának megfelelően — a fajvédő mozgalom tagjait. Ez eredményezi egyes esetekben, főként Szabó Dezső és Bangha kapcsán, hogy őket hol fajvédőknek nevezi Gyurgyák, hol pedig olyan személyekként említi őket, akik a „fajvédőktől eltérően” nyilatkoznak.

Külön kell szólni „A végrehajtók és mozgalmárok: Héjjas Iván, Prónay Pál és a többiek” című fejezetről, mely véleményem szerint ellentmondásosan, mondhatni szervesen kapcsolódik az előzőekhez. Nem lenne így, ha a „végrehajtók és mozgalmárok” nézeteinek és tevékenységének áttekintésére, a többiekével történő összehasonlítására szorítkozna, de két momentum miatt „kilóg a sorból”. *Egyrészt* itt olyan egyesületek és akciók bemutatására került sor, melyek az előző portrékban ismertetett politikai, szellemi pályák keretét is szolgálták, ezért indokolt lett volna azok előtt tárgyalni őket. (Ez is a bevezetőből hiányolt áttekintés megírását indokolta volna.) *Másrészt* a „*Cselekedjünk! Fajvédelmi útmutató*” — egyébként fontos és korrekt — ismertetésének és értékelésének is másutt lenne a helye, mert azt nem a „végrehajtók” fogalmazták. Keletkezéséről ugyan semmit sem tudunk (nem véletlen, hogy Gyurgyák sem utal rá), a szöveg tartalma és megfogalmazása azonban árulkodó, mert koncepcionálisan és egyes részleteiben is egyértelműen utal a fajvédők legfontosabb alakjai — mindenekelőtt Zsilinszky, Gömbös és Eckhardt, részben Méhelý — nézeteire, szövegeire. Ebben a fejezetben inkább azt kellett volna vizsgálni, miként hatott mindez a „végrehajtók és mozgalmárok” gondolkodásmódjára, tetteire.

Az önálló fejezetekben vizsgált politikusok, közírók gondolkodásmódját, azokat tükröző megnyilatkozásait nem csak a fajvédő politikai irányzat „virágkora” (az 1920-as évtized) időszakában elemzi a szerző, hanem életük végéig nyomon kíséri. Teszi mindezt szövegeik (írásaik, beszédek), illetve a velük és a korszakkal foglalkozó szakirodalom, teljességre törekvő, valamint az ideológiai alapvetést és a fogalmak tisztázását szolgáló legfontosabb és autentikus — jórészt külföldi (idegen nyelvű) — szakmunkák felhasználásával. Helyesen emeli ki az egyéni pályák, sorsok és az eltérő személyiségek szerepét a közös elemek mellett az egyéni vonások, árnyalatok, variációk kialakulásában. Ennek keretében pl. a faj fogalmának személyenként különböző értelmezését és használatát, melynek fontos tanulsága, hogy — jószerével Méhelý kivételével — a fajvédők többsége *nem biológiai*, hanem *társadalmi értelemben* beszélt magyar fajról. A mindezt megalapo-

zó kiindulópontokat, motivációkat, életrajzi elemeket, indíttatásokat azonban következtetlenségül vagy a főfejezetben vagy a szakirodalmi áttekintés keretében ismerteti. Az olvasó számára megkönnyítette volna az összefüggések felismerését, ha minden esetben az első variációt alkalmazta volna. Pontosabb lehetett volna a hasonlóságok és különbségek értelmezése, a hangsúlyok elhelyezése annak markánsabb kiemelésével is, hogy az egyes fajvédők gyakran azonos bűnbakokat neveztek meg, de más és más érveléssel.

A fajvédő nézetek és egyes képviselőik álláspontjának forrásait illetően még a politikai irányzat képviselői esetében sem elég csak a háborús vereség, a forradalmak és Trianon hatásaira utalni, ahogy ezt Gyurgyák tette. A jelenség nem érthető meg a dualizmus kori gazdasági és társadalmi folyamatok áttekintése nélkül. A fajvédők ugyanis nagyrészt ezek következményeire reflektáltak, azok nyomán kialakult társadalmi problémákat vetettek fel, s kerestek rá válaszokat a maguk módján. Igaz, hogy Szabó Dezső és Bangha Béla kivételével elsősorban 1919-től váltak ismertté nézeteik, de a Milotaynak, Lendvainak, Zsilinszkynek és Gömbösnek a „nagy háború” idején leírt gondolataiban — legalábbis elemeiben — már megjelenik a dualizmus kori magyar viszonyok kritikája. Ezt igazolja például Gömbös 1920-ban kiadott — e tekintetben megtevesztő című: *Egy magyar vezérkari tiszt feljegyzései forradalomról és ellenforradalomról* — visszaemlékezése. Ebben ugyanis korábbi fogalmazványainak lényegét összegezte. Beépítette 1919. tavaszi bécsi emigrációjában, saját lapjában közölt cikkei egy részét, s összefoglalta benne azokat a nézeteit, melyeket részben már a bécsi hadiiskolai tanulmányok során (1912–1914) hangoztatott, részben a háború végén írt (sajnos már nem található) memorandumaiban rögzítette. Mindez bizonyítja, hogy ő sem csak a háborús vereségre és a forradalmakra reagált, hanem a dualizmus kori jelenségekre (zsidóság térnyerése, a kapitalista gazdasági rend káros szociális hatásai, a liberalizmus és szocializmus megjelenése a politikai mozgalmakban és hatásuk a magyar közgondolkodásra stb.).

Gyurgyák tételesen mutatja be a fajvédő mozgalom előzményeinek néhány szervezeti elemét és a hozzájuk kapcsolható legfontosabb akciókat, illetve az ideológiai elemek közül az antiszemitizmus dualizmus kori jelenségeit. Hiányzik azonban a fajvédelem másik fontos jellemzője, a szociális szempontok, s ezen belül különösen az agrárrétegek védelme szellemi forrásainak hasonló mélységű elemzése. E hiány pótlását szolgálhatta volna az újkonzervativizmus legfontosabb gondolati elemeinek (a szegények, a szabad versenyek kapitalizmus veszteségeinek védelmére, az agrárizmusra stb. vonatkozó álláspontok) ismertetése a bevezető fejezetben, melyek egyébként rendre felbukkannak szinte valamennyi fajvédőnél. Ezt bizonyítja maga Gyurgyák is többek között a Gömbös nézeteinek jellemzésére leírt mondattal: „Ennek a gondolkodásnak a lényege, hogy a *magyarság betegségbe esett, gyenge, beteg és szegény lett, ennek következtében védelemre szorul, azaz akár törvényi eszközökkel is meg kell védeni egy 'erős fajjal', a zsidósággal szemben.*” (112. oldal – kiemelés tőlem – V. J.) Gyurgyák kritikusan szemléli a fajvédők nézeteit, de általában csak egy-egy elmarasztaló, ironikus jelzővel érzékelteti véleményét. Nem végzi el azok mélyebb kritikai elemzését abban az értelemben, hogy nem mutatja be módszeresen azok valóság tartalmát, illetve utóbbi hiányát. Szinte mindenkinél említi az általános véleményt: a zsidó eluralkodását a magyar gazdaságban és szellemi életben, mint a magyar tragédia legfőbb okát. De nem foglalkozik azzal, hogy valójában elemezték-e, illetve ítélték-e meg a hivatkozott fajvédők e valós jelenség kialakulásának okait, s az abban viselt felelősség kérdését. Ezt olyan esetben is elmulasztja, amikor maga a fajvédő tesz rá kísérletet, mint pl. Zsilinszky Endre. *Nemzeti újjászületés és sajtó* című munkáját Gyurgyák lényegében csak a sajtópolitika szempontjából elemzi, holott abban a zsidók magyarországi térnyerésével kapcsolatos általános érvényű megállapításokat tett, s a jelenségért elsősorban nem a zsidóság, hanem a magyar úri középosztály felelősségét hangoztatta: „...a magyar nép nem erőit szedte össze, hanem gyöngeségeit fordította az élet felé s az életnek úgyszólván minden vonatkozásában a negatívum dicstelen szerepét vállalta magára. Ezen a ponton bukik meg az egyoldalú szélső antiszemitizmus. Ez a magyar negatívum, ez a be nem töltött szerep az élet, főleg a termelés fázisaiban és intézményeiben, ez az el nem végzett munka, ez az elpocsékolás és elhenyélés, ez adta meg a lehetőséget és alkalmat a zsidóságnak a maga szédületes hatalmi előnyomulására. Amit a magyar nem akart elvégezni, elvégezte a zsidó, amiből a magyar kivonta magát, oda bevonult a zsidó, amit a magyar elmulasztott, azt pótolta a zsidó, amit a magyar elherdált, megvette a zsidó, amit a magyar maga számára megtartani nem tudott, megszerezte a zsidó.” (*Nemzeti újjászületés és sajtó* 46–47. oldal) Helyzetelemzését kategorikus kijelentéssel zárta: „Ha (...) a felelősség kérdését vizsgáljuk, habozás nélkül ki kell mondanunk: a *felelősség ezekért a fejleményekért elsősorban* nem a zsidóságot, a részt, hanem a magyar nemzetet, az egészt s annak túlnyomó többségét,

a keresztény magyarságot terheli.” (Uo. 50–51. oldal) E vélemény ismeretében válik egyrészt világossá, miért kezelték hangsúlyosan a fajvédők a magyarság fejlődésének elősegítését. De egyúttal az az ellentmondás is, hogy ezt nem csak, sőt nem elsősorban a támogatni szánt elemek szakértelmének gyarapításával, versenyképessé tételével, s ez által tanulásra, cselekvésre, vállalkozásra készítő verseny révén kívánták elérni, hanem a gazdasági és kulturális téren hatékony és ezért sikeres zsidóság korlátozásával. Zsilinszky még 1938-ban, az ún. első zsidótörvény tervezete ellen tiltakozva is indokoltnak tartotta e korlátozást – csak annak akkori nemzetiszocialista/nyilas indíttatását és megoldási módját kritizálta.

A kötet végén olvasható *Kitekintés* röviden jelzi a fajvédelmi gondolat további, részben a második világháború utáni sorsát, átmeneti „eltűnését” a magyar közgondolkodásból a pártállam időszakában, majd újjáéledését a rendszerváltás után. Ez a téma azonban a fejezetben olvashatónál jóval alaposabb, s ez által pontosabb kifejtést — egy önálló tanulmányt — igényelne. Ám annak aktuális, inkább politológiai, mint történeti jellegű elemzéséhez kétségtelenül megkerülhetetlen e könyv anyaga.

Gyurgyák ezúttal is az előző könyveiben alkalmazott — más történeti feldolgozásokban ritkán látott — megoldást választotta a kérdés szakirodalmának áttekintésére. A rendkívül gazdag, szinte teljesnek mondható forrásanyagot és szakirodalmat nemcsak felsorolja, hanem egyúttal kritikailag értékeli is. Ezáltal e függelék a bevezetőben olvasható, mélyebben lényegében csak az összefoglaló munkákat értékelő historiográfiai vázlat szerves kiegészítőjévé vált. Másrészt igen hasznos segítséget jelent az olvasónak a témában történő további tájékozódáshoz. Akár Gyurgyák véleményének kontrollja érdekében is.

A szöveget a szerzőtől megszokott gördülékeny, világos — okkal mondhatjuk: olvasóbarát — stílus jellemzi. Megjelenési formája pedig a gondos szerkesztőt dicséri.

***

Gyurgyák János tudatosan és bevallottan saját ideológiai nézetei alapján, ahogy az előszóban fogalmaz: „...egyfajta Edmunk Burke- és Michael Oakeshott-féle angolszász, szabadelvű konzervatív nézőpont”-ból vizsgálja a kérdést. (7. oldal) Ez azonban nem jelent nála eleve elrendeltelt elfogultságot. Legalább két ok miatt. Egyrészt azért, mert tudatosan törekedett mások véleményének megismerésére, mérlegelésére, és azok elemeit beépítette saját értékeléseibe. Másrészt nem ítélni akart, hanem megérteni. Nem eleve elismerni vagy elítélni a fajvédőket és nézeteiket, hanem megérteni, hogy miért reagáltak adott módon a korabeli magyar társadalom aktuális problémáira, — ahogy gyakran fogalmaztak, s amit ma is sokan hangoztatnak — sorskérdéseire.

Mint láttuk, más megközelítésből és módszertani szempontból is illetheti kritika a könyv egyes részleteit, összességében azonban alapos, fontos, a korszak történetével, s általában az ideológia- és politikatörténettel foglalkozók számára megkerülhetetlen munka. Olyan mű, mely fontos lépést jelent a magyar történelem egyik, eddig teljességében nem feltárt, ezért is kibeszéletlen kérdésének jobb megismeréséhez. Egyben kiváló alapot nyújt a témával kapcsolatos *szakmai* vitákhoz. A könyv maga is bizonyíték rá: az, hogy ezek a kívánatos viták lezajlanak-e, s valóban szakmai mederben történik-e mindez, immár nem Gyurgyákon, hanem a potenciális vitapartnereken múlik.

Vonyó József

L. Balogh Béni

KÜZDELEM ERDÉLYÉRT

A magyar–román viszony és a kisebbségi kérdés 1940–1944 között
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013. 336 o.

Küllemében talán szerény, ám annál fontosabb, hiánypótló monográfia jelent meg nemrég az Akadémiai Kiadó gondozásában. Szerzője, L. Balogh Béni, a kiváló erdélyi (közelebről: temesvári) gyökerű történész, levéltáros — 25 év közel száz tematikus lapszáma után a tavaly megszűnt *Limes* folyóirat szerkesztője — új könyvével sok éves kutatás nyomán arra vállalkozott, hogy forrásközelből rekonstruálja a magyar–román viszony alakulását a második bécsi döntés s a